

Lexicographic Bulletin

Vol 15 (1985)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ
1985

**Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου
Καραναστάση «Ιστορικών Λεξικόν των ελληνικών
ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»**

Eleftheria Giakoumaki

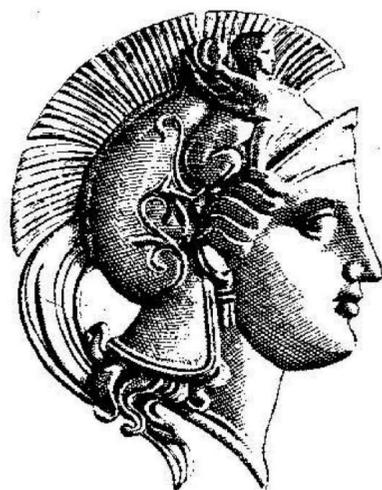
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

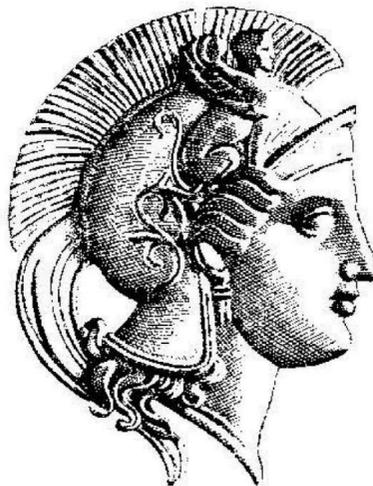
ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE
15 (1983)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1985

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1. Ἀθήνα 117 45

Διευθύνων : ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ACADEMIE D'ATHENES
CENTRE DE REDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Syngrou - 1, rue V. Dipla. Athènes 117 45

Administrateur : NICOLAS G. CONTOSSOPOULOS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Αγαπητού Τσοπανάκη: Πλαταμώνας</i>	5- 10
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Τοπωνύμια από την Πιάλεια Τρικάλων</i>	11- 30
<i>Αντώνη Δ. Μπουσμπούκη: Λέξεις του ελληνο-ιταλικού γλωσσικού χώρου</i>	31- 48
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Αρχαιοπινή τοπωνύμια Λευκάδας</i>	49- 59
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Επτανησιακά γλωσσογεωγραφικά</i> ..	61- 67
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Λημνικά γλωσσικά</i>	69- 76
<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Η γλώσσα του Παλαμά και των δημοτικών τραγουδιών</i>	77-102
<i>Ελευθερίας Γιακουμάκη: Η αισθητική αξία της παραβίασης του γλωσσικού κανόνα στην ποίηση</i>	103-113
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Βυζαντινά επώνυμα Ικαρίας</i>	115-134
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Γλωσσογεωγραφικές παρατηρήσεις στο ιδίωμα της περιοχής Αλαγονίας</i>	135-164
<i>Θανάση Νάκα: Λαϊκή γλώσσα και δημοτικό τραγούδι</i>	147-158
<i>Θανάση Νάκα: Μετοχικά</i>	159-197
<i>Άγγελου Γ. Αφρουδάκη: Καλυμνιακά Τοπωνύμια, Α'</i>	199-214
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Αλλόφωνα του λ στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Αν. Ρουμελίας</i>	215-231
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Παρωνύμια από περιοχή της Έξω Μάνης</i>	233-257
<i>Γιάννη Ηλιούδη: Το προθετικό «α» στο γλωσσικό ιδίωμα των προσφύγων από το Καβακλί της Ανατολικής Ρουμελίας</i>	259-269
<i>Χρυσ. Τσικριτσή-Κατσιανάκη: Μερικά διορθωτικά στα «οικογενειακά μας ονόματα» του Μ. Τριανταφυλλίδη</i>	271-277
<i>Σταύρου Μάνεση: Η συμβολή της βυζαντινής κληρονομιάς στην καλύτερη γνώση της νέας ελληνικής γλώσσας</i>	279-300

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

<i>Ελευθερία Γιακουμάκη: Αναστασίου Καραναστάση «Ιστορικό Λεξικό των ελληνικών ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας»</i>	301-310
<i>Michel Contini: Giulio Paulis «Lingua e cultura nella Sardegna bizantina»</i>	311-316

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

<i>Άντας Κατσίκη-Γκιβάλου: Μιχάλης Χρ. Οικονόμου (1896-1984)</i>	317-323

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ: 'Ιστορικὸν Λεξικὸν τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας. Τόμος Α' Ἀθῆναι 1984, ἔκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Σχῆμα 8ον. Σελ. 496. Πρόλογος α'-θ'. Εἰσαγωγή ια'-κθ', Βραχυγραφίες ὄρων λα'-λβ', Βιβλιογραφικὲς βραχυγραφίες λγ'-λη', τέσσερις χάρτες, Λεξικὸν 1-419, Πίνακες λέξεων 421-446.

Στις ἀρχές τοῦ 1984 κυκλοφόρησε στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὁ πρῶτος τόμος τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας. Συγγραφέας τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ κ. Ἀναστάσιος Καραναστάσης, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐργασθεῖ ἐπὶ 22 χρόνια ὡς συντάκτης στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς νέας Ἑλληνικῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Τὸ βιβλίον περιέχει: 1) τὸν πρόλογο στὸν ὁποῖο ὁ σ. ἐκθέτει τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι τὸν παρότρυναν νὰ προβεῖ στὴν σύνταξη τοῦ λεξικοῦ. Ἡ ραγδαία ὑποχώρηση τῆς γλώσσας τῶν Ἑλληνοφώνων κάτω ἀπὸ τὶς σημερινὲς δυσμενεῖς συνθηκὲς καθιστᾷ ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη νὰ σωθοῦν γραμμένα τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα, 2) τὴν εἰσαγωγή στὴν ὁποία ὁ σ. προσδιορίζει τὸ χῶρον ἔρευνας παρουσιάζοντας σὲ χάρτες τὴν ἔκτασιν ποὺ εἶχαν παλιότερα οἱ ἑλληνόφωνες περιοχὲς καὶ αὐτὴν ποὺ ἔχουν σήμερα. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τὶς πηγὰς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλήσει τὸ ὕλικόν (κυρίως προφορικὸς λόγος καὶ κείμενα ποὺ ἔχουν κατὰ καιροὺς δημοσιευθεῖ). Ἐπιδιώκει κατὰ τρόπο ὅσο γίνεται ἐξαντλητικὸν νὰ συγκεντρώσει ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν ἰδιωμάτων ἐπειδὴ πιστεύει, ὅτι ἔτσι θὰ προκύψουν νέες μαρτυρίαι οἱ ὁποῖαι θὰ συμβάλουν ἀποφασιστικὰ στὴ λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς καταγωγῆς των. Παραθέτει ἀντικειμενικὰ καὶ μὲ ἐπιστημονικὴ εὐαισθησίαν τὶς διάφορες φάσεις ποὺ πῆρε ἡ συζήτηση πάνω στὸ θέμα, ἀπὸ τὸν G. Morosi, (*Studi sui dialetti della terra d'Otranto*, Lecce 1870) μέχρι σήμερα καὶ δίνει στὴ συνέχεια τὰ λεξιλογικὰ, συντακτικὰ, καὶ σημασιολογικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἔρευνα καὶ τὰ ὁποῖα συμβάλουν στὴ λύσιν τοῦ προβλήματος. Τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀπόψεων σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν κάτω-ἰταλικῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων ὁ σ. τὴν βλέπει καρποφόρα γιατί ὤθησε τοὺς μελετητὰς νὰ ἐρευνήσουν ἐπισημασμένα τὸ θέμα. Ὁ ἴδιος τάσσεται μὲ τὴν ἀπόψιν ὅτι τὰ κάτω-ἰταλικά ἑλληνικὰ ἰδιώματα κατάγονται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ ὅτι δὲν ἔχουν τὶς ρίζες τους στοὺς βυζαντινοὺς ἀποικισμοὺς τοῦ 9ου καὶ 10ου αἰῶνα στὴν

Ἀπουλία καὶ τοῦ 11ου καὶ 12ου στὴν Καλαβρία, ὅπως ἀκριβῶς ὑποστηρίζει καὶ ὁ Morosi.

Τὴν ἔλλειψη ἱστορικῶν πληροφοριῶν ὁ συγγραφέας τὴν ἀναπλήρωσε μὲ τὴν προσωπικὴ μακρόχρονη καὶ ἐπίπονη ἔρευνα τῆς γλώσσας, γνωρίζοντας τὴ μεγάλη ἀποδεικτικὴ ἀξία της καὶ μᾶς ἔδωσε τὸν πρῶτο τόμο τῶν προσπαθειῶν του. Ἀπὸ ὅσα γνωρίζω, ἡ συγγραφή τοῦ ἔργου ἔχει ὀλοκληρωθεῖ καὶ σύντομα θὰ δοῦμε καὶ τοὺς ἐπόμενους τόμους τοῦ ἔργου. Στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ τόμου βρίσκουμε ἀκόμη συγκριτικὴ παράθεση τῶν κοινῶν μορφολογικῶν, συντακτικῶν καὶ λεξιλογικῶν στοιχείων τῶν δύο περιοχῶν τὰ ὁποῖα βεβαιώνουν τὴν ἐνότητα τῶν ἰδιωμάτων Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, καθὼς καὶ τὰ κοινὰ δωρικὰ κατάλοιπα, τὰ ὁποῖα στηρίζουν κυρίως τὴν θεωρία τῆς συνέχειας τῶν ἰδιωμάτων ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ. Ἰδιαίτερα κεφάλαια ἀποτελοῦν 1) Τὰ ἀρχαῖα, προβυζαντινὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα, καὶ 2) Τὰ ἀρχαῖα σημασιολογικὰ στοιχεῖα.

Στὸ σύνολό της ἡ εἰσαγωγὴ δείχνει ὅτι ὁ σ. ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικο-συγκριτικὴ μέθοδο μελέτης τῶν ἰδιωμάτων καὶ ὅτι παραθέτει μὲ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια κάθε μαρτυρία ἀρχαίας ἢ βυζαντινῆς προέλευσης μὲ στόχο νὰ φωτίσει μὲ ἀντικειμενικότητα τὸ σύνθετο πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν κατω-ιταλικῶν ἰδιωμάτων.

Ἀκολουθώντας τὴν θεωρία τῶν γλωσσικῶν ὑποστρωμάτων δίδει ὄχι μόνον τὴν ἱστορία τῆς λέξης καὶ τοῦ σημανομένου ἀντικειμένου ἀλλὰ μᾶς παρέχει τὶς ἀπαραίτητες πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορικὴ τάξη διαδοχῆς τῶν γλωσσικῶν στοιχείων βασιζόμενος κυρίως στὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν διαστρωμάτωση ποὺ παρουσιάζει τεκμηριώνει τὴν ἄποψη ὅτι: «ἡ συνύπαρξη τῶν ἀσυμβιβάστων γιὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα στοιχείων (ἀρχαῖα διπλᾶ σύμφωνα 3ου π.Χ. αἰ. καὶ νεώτερα ὅπως ἡ κώφωση 15ου αἰ.) στὸ ἰδίωμα τοῦ Μαρτινιάνο προϋποθέτει διπλῆ προέλευση τοῦ πληθυσμοῦ του» καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ βασικὸ γλωσσικὸ ὑπόστρωμα τῶν ἰδιωμάτων ἀνάγεται στὰ χρόνια τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἀφοῦ ἐπιζοῦν στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δὲν βρίσκουμε στὴν βυζαντινὴ καὶ στὶς νεοελληνικὲς διαλέκτους.

Ἐξὶ σελίδες ἀποτελοῦν τὶς βιβλιογραφικὲς μνεῖες ποὺ βραχυγραφοῦνται καὶ καλύπτουν τὶς σχετικὲς μὲ τὸ θέμα μελέτες. Ἀκολουθοῦν, φωνητικὸ διάγραμμα τῶν ἰδιωμάτων καὶ τέσσερις ἐνημερωτικοὶ χάρτες τοῦ ἑλληνόφωνου χώρου.

3) Τὸ Λεξικὸ περιέχει τὰ λήμματα ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ γράμμα (α) καὶ καλύπτει 418 σελίδες.

Ὁ σ. ἐπέλεξε ὡς λῆμμα τὸν ἰδιωματικὰ ἀλωβητότερο καὶ ἱστορικὰ πλησιέστερο πρὸς τὸν ἀρχικὸ τύπο καὶ μέσα σὲ παρένθεση δίνει τὸν τύπο ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται τὸ λῆμμα. Ἔτσι ἀποφεύγεται ἡ περίπτωση νὰ τεθεῖ ἓνα ὑποθετικὸ λῆμμα κατὰ τὴν κρίση τοῦ σ. καὶ νὰ ὑποχρεώνεται ἡ γλώσσα νὰ δεχτεῖ στοὺς κόλπους της λέξεις ποὺ δὲν μαρτυροῦνται. Ἀκόμη ἀποφεύγονται παρε-

τυμολογίες στις οποίες πιθανόν να παρασυρθεῖ ὁ ἐρευνητὴς ἐξ αἰτίας τῆς ιδιόμορφης φωνητικῆς τῶν ιδιωμάτων. Συχνὰ οἱ φωνητικὲς ἀλλοιώσεις ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ τύπο γι' αὐτὸ ὁ σ. ἐπιλέγει ἀπὸ τοὺς ἰδιωματικούς τύπους τῆς λέξης τὸν πλησιέστερο φωνητικὰ πρὸς τὸν ἀρχικόν, καὶ ἔτσι ἀποφεύγονται κατὰ πολὺ οἱ κίνδυνοι παρετυμολογίας. Ἐδῶ θὰ ἀναφερθῶ στὸ ἀντίστοιχο λεξικὸ τοῦ Gerhard Rohlfs ὁ ὁποῖος στὸ *Lexikon Graecanicum Italiae inferioris* Tübingen 1964 προτίμησε διαφορετικὴ μέθοδο. Ὁ Rohlfs θέτει ὡς λῆμμα τὸν ἀρχικὸν τύπον ἀρχαῖο, βυζαντινὸ ἢ νεώτερο καὶ ὅπου ὁ προσδιορισμὸς τοῦ λήμματος εἶναι ἀδύνατος δίνει ὑποθετικὸ λῆμμα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὀδηγεῖται καμμιά φορά σὲ παρετυμολογίες, π.χ. στὸ λεξικὸ του βρίσκουμε λῆμμα *τ ο υ σ κ ἄ ρ ι ο ν* τὸ ὁποῖο ὑποθετικὰ τοποθετεῖ μὲ ἀστερίσκο καὶ κατόπιν παραθέτει τοὺς ἰδιωματικούς τύπους *tuskari/tiskari* χωρὶς νὰ ὑποψιασθεῖ τὸ ἀρχαῖο *δ ἰ σ κ ο ς* καὶ τὸ βυζαντινὸ *δ ι σ κ ἄ ρ ι ο ν*. Ἐτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρετυμολογία ἔχουμε καὶ μίαν νέα λέξη ἀνύπαρκτη στὴ γλῶσσα μας.

Τὸ παραπάνω παράδειγμα βέβαια δὲν ἔχει σκοπὸ σύγκρισης τῶν δύο ἔργων τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν γιὰ τοὺς διαλεκτολόγους δύο ἐξίσου πολύτιμα βοηθήματα, δὲν ἔχουμε ἄλλωστε πλήρες τὸ ἔργο τοῦ κ. Καραναστάση γιὰ νὰ δοῦμε πῶς ἐτυμολογεῖ τὴν συγκεκριμένη λέξη. Τὸ ἀναφέραμε μόνο γιὰ νὰ δείξουμε ὅτι τὸ ὑποθετικὸ λῆμμα ἔστω καὶ ἂν μερικὲς φορές κρίνεται ἀπαραίτητο ἐνέχει τὸν κίνδυνο τῆς παρετυμολογίας.

Μετὰ τὴν παράθεση τοῦ λήμματος ἀκολουθεῖ τὸ τυπολογικὸ μέρος τὸ ὁποῖο περιέχει τοὺς ἰδιωματικούς τύπους μὲ τὶς ποικίλες μορφο-φωνολογικὲς ἀλλοιώσεις σύμφωνα πάντα μὲ τὸ φωνητικὸ διάγραμμα τῆς εἰσαγωγῆς.

Στις περιπτώσεις ποὺ οἱ γλωσσικὲς ιδιομορφίες τῶν ιδιωμάτων δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ ἐρμηνευθοῦν ὀρισμένοι τύποι, ὁ κ. Καραναστάσης τοὺς θεωρεῖ ἀμφίβολουσ, π.χ. στὸ λῆμμα *ἄ φ ρ ὄ α ι* παρατηρεῖ ὅτι ὁ τύπος *α ὕ ρ ο ὕ δ ι* τὸν ὁποῖο ἀναφέρει ὁ Μ. Cassoni στὸ λεξικὸ του «*L'alfa del mio dizionario del greco otrantino, Martino, 1941*» εἶναι ἀμάρτυρος.

Τὸ ἐτυμολογικὸ μέρος περιέχει λεπτομερεῖς ἀναφορὲς σὲ ἔγγραφα, παπύρους καὶ κείμενα ἐνῶ παράλληλα γίνεται συγκριτικὴ παράθεση τύπων ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ποὺ εἶναι ἴδιοι ἢ προσεγγίζουν πρὸς τοὺς τύπους τῶν ἑλληνικῶν ιδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας. Τὸ τμῆμα αὐτὸ τοῦ ἔργου ἀπαιτοῦσε τὴν τέλεια γνώση τῆς ἀρχαίας, τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τῶν ιδιωμάτων τῆς καθῶς καὶ τὴν γνώση τῆς ἰταλικῆς καὶ τῶν νότιων ἰταλικῶν διαλέκτων. Ἀπαραίτητη ὑπῆρξε καὶ ἡ λεξικογραφικὴ ἐμπειρία τοῦ κ. Καραναστάση ποὺ τὴν ἀπόκτησε μὲ τὴν ἐργασία του στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1952-1972).

Κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ Λεξικοῦ εἶναι ὅτι ὁ συγγραφέας του χωρὶς ἐνδοιασμοὺς παραθέτει μὲ ἀκριβεῖς παραπομπὲς κάθε πληροφορία ποὺ ἀφορᾷ τὰ λήμματα καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς θέσεις τῶν ἄλλων ἐρευνητῶν. Παράλληλα ὅμως

ἀναφέρει καὶ τὴν προσωπική του γνώμη, ἰδιαίτερα στὶς περιπτώσεις ὅπου ἡ ἔρευνά του τὸν βοήθησε νὰ διαμορφώσει διαφορετικὴ ἑρμηνεία σὲ θέματα φωνητικῆς, ἑτυμολογίας καὶ σημασιολογίας. Σὲ πολλὰ λήμματα διαπιστώνουμε περαιτέρω διευκρινήσεις ἢ νέες θέσεις. Σημαντικὲς θεωροῦμε τὶς ἑτυμολογικὲς του παρατηρήσεις καὶ γι' αὐτὸ παραθέτουμε ἀρκετές:

1) Στὸ λῆμμα ἄκαθ-θ ο ὶ (κανθός), γράφει:

Ἐκ τοῦ ἀρχ. οὔσ. *κα ν θ ὶ ς* διὰ τοῦ Λατιν. *canthus*. Γιὰ τὸ προθετ. -ἄ πβ. ΒΦάβη ἸΑθηνᾶ 42 (1930), 236: ἄ γ κ α θ ὶ ς = βράχος, ποὺ ἀπολήγει σὲ ὄξυ Σαμοθρ., ΧΠαντελίδου Λεξ. ἸΑρχ. 6 (1925), 120: ἄ γ κ α θ- θ ὶ ς Μεγίστ. ἄ κ α τ θ ὶ ς Σύμ. = ἡ ἀκμὴ τῆς παραστάδος πόρτας. Γιὰ τὸν ἀναβιβασμὸ τοῦ τόνου βλ. Rohlfs Gr. Stor., § 82. Ὁ Rohlfs παράγει τὴν λ. ἀπὸ τὸ ἀρχ. οὔσ. ἄ κ α ν-θ ο ς.

2) Στὸ λῆμμα ἄ λ ε τ - τ ὶ ρ α ἦ (ἄλεκτόρα), δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν Rohlfs καὶ προτείνει:

Ὁ Rohlfs (L. Gr. στή λ. ἄ λ ε π τ ὶ ρ α) θέτει ὑποθετικὸ λῆμμα ἄ λ ε π τ ὶ ρ α, ἀλλὰ φωνητικῶς ἢ λ. δείχνει ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ οὔσ. ἄ λ ἔ τ - τ ὶ ρ α, βλ. λ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ συμφωνήσουμε μὲ τὸν κ. Καραναστάση στηριζόμενοι κυρίως στὸ σημασιολογικὸ μέρος τῆς λέξης. ἸΑ λ ε τ - τ ὶ ρ α σημαίνει εἶδος αἴρας. Ὁ Rohlfs βάζει ὑποθετικὸ λῆμμα ἄ λ ε π τ ὶ ρ α ἴσως διότι ἀπορρίπτει τὴν ἑτυμολογικὴ προέλευση τῆς λέξης ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ ἄ λ ἔ τ - τ ὶ ρ α ποὺ σημαίνει πετεινὸς κόκορας. Στὴν κυρίως ἸΕλλάδα ἔχουμε τὶς λέξεις *πετεινὸς* *πετειναράκι* καὶ *πετεινόχορτο* οἱ ὁποῖες προσδιορίζουν πολλὰ ποικιλίες φυτῶν σὲ πολλὰ μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν νὰ ἔχει ἐπιβιώσει ἡ ἀρχαία λέξη ἐκεῖ, ἀφοῦ τὰ ἰδιώματα λόγω ἀπομάκρυνσής τους ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο δὲν ἀκολούθησαν τὴν ἴδια ἐξέλιξη μὲ τὴν νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ εἶναι πιὸ συντηρητικὰ καὶ νὰ προσδιορίζει τὸ ἴδιο ἀντικείμενο.

3) Στὸ λῆμμα ἄ μ β ρ ο υ μ ῖ ὶ ζ ω, ὑποστηρίζει τὴν ἀπὸ τὸ ἑλληνιστικὸ ἄ ν α β ρ ο μ ῖ ὶ ω προέλευση τοῦ ρήματος καὶ ἀναθεωρεῖ τὶς ἀπόψεις τῶν Rohlfs, Alessio καὶ τοῦ SCaratzas, βλ. κείμενο:

Πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἸΕλληνιστ. ἄ ν α β ρ ο μ ῖ ὶ ω = κοχλάζω, διὰ τοῦ ἀορ. μὲ παρασυσχετισμὸ πρὸς τὸν ἀορ. τῶν εἰς -ί ζ ω. Ὁ Rohlfs (L. Gr. στή λ. *π ο υ ρ μ ῖ ὶ ζ ω*) φέρει τὴ λ. ἀγνώστου ἐτύμου. Κατὰ τὸν Alessio (Agg. B, 35) πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἸΕλληνιστ. οὔσ. *π ὺ ρ ω μ α*, κατὰ τὸν SCaratzas (Origine, 290) ἀπὸ συμφυρμὸ τῶν *θ ε ρ μ ῖ ὶ ζ ω* + *abbruciare*.

4) Στὸ λῆμμα $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \acute{\omicron}$ (ἀμβατός), θεωρεῖ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐπιθέτου προγενέστερη τοῦ ρήματος καὶ τὸν ἀναφέρει ὡς δωρικὸ τύπο τοῦ ἀρχαίου $\acute{\alpha} \nu \alpha \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \varsigma$, βλ. κείμενο:

Ἐκ τῶν ἀρχ. ἐπίθ. $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \varsigma$, Δωρ. τύπ. τοῦ ἀρχ. ἐπίθ. $\acute{\alpha} \nu \alpha \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \varsigma$, ὡς οὐσ. βλ. Ἡσύχ. στή λ. $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \varsigma$. Ὁ Rohlfs (L. Gr. στή λ. $\acute{\epsilon} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omega}$) παράγει τὸ μαρτυρούμενο στὴν Καλαβρ. ρ. $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omega} \nu - \nu \omega =$ εἰσέρχομαι στὸν ὄρνιθώνα, ἀπὸ τὸ ἀρχ. $\acute{\epsilon} \mu \beta \alpha \tau \acute{\epsilon} \omega - \acute{\omega}$ καὶ ἀπὸ τὸ $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omega} \nu - \nu \omega$ τὸ οὐσ. $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron}$, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omega} \nu - \nu \omega$ παράγεται ἀπὸ τὸ οὐσ. $\acute{\alpha} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron}$ ὅπως καὶ ἀπὸ τὸ $\acute{\epsilon} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \varsigma$ ἡμπορεῖ νὰ προκύψῃ ρ. $\acute{\epsilon} \mu \beta \alpha \tau \acute{\omicron} \omega - \acute{\omega} \nu \omega$. Πβ. ΓΧατζιδ., Ἐθνη 43 (1931), 201.

5) Στὸ λῆμμα $\acute{\alpha} \mu \iota \lambda - \lambda \acute{\epsilon} \alpha$ ἡ (μελία), ὁ Rohlfs ἐρμηνεύει τὴν φωνητικὴ μορφή τῆς λέξεως ἀπὸ ἐπίδραση τῆς σημασίας τοῦ ἀρχαίου οὐσ. $\acute{\alpha} \mu \iota \lambda \lambda \alpha$, ἐνῶ ὁ Καραναστάσης μὲ τὸν νόμο τῶν ἀναλογικῶν σχηματισμῶν, βλ. κείμενο:

Ἐκ τῶν ἀρχ. οὐσ. $\mu \epsilon \lambda \acute{\iota} \alpha$. Ὁ Rohlfs (L. Gr. στή λ. μελία) ὑποθέτει ὅτι ἡ τροπὴ $\mu \epsilon \lambda \acute{\iota} \alpha > \acute{\alpha} \mu \iota \lambda - \lambda \acute{\epsilon} \alpha$ ἔγινε ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ οὐσ. $\acute{\alpha} \mu \iota \lambda \lambda \alpha$, ἐπειδὴ ἡ λ. $\mu \epsilon \lambda \acute{\iota} \alpha$ στὴν ἀρχ. ἐσήμαινε καὶ τὸ δόρυ ἀπὸ ξύλο μελίας. Πιθανώτερο ἐν τούτοις φαίνεται νὰ ἐσχηματίσθῃ κατ' ἀναλογία πρὸς τά: $\acute{\alpha} \gamma \rho \iota \lambda - \lambda \acute{\alpha} \iota \alpha < \acute{\alpha} \gamma \rho \iota \epsilon \lambda \acute{\alpha} \iota \alpha$, $\acute{\alpha} \gamma \rho \iota \lambda - \lambda \acute{\alpha} \iota \omicron$. Γιὰ τὸν τύπ. $\acute{\alpha} \mu - \mu \iota \lambda - \lambda \acute{\epsilon} \omicron$ ὁ Alessio (Calchi, 684) πιστεύει ὅτι ἐπέδρασε τὸ νεοελλην. $\mu \epsilon \lambda \acute{\epsilon} \gamma \omicron \varsigma =$ μελία.

6) Στὸ λῆμμα $\acute{\alpha} \lambda \acute{\upsilon} \pi \eta \sigma \tau \omicron$ ἐπίθ. (ἀλύπητος), θεωρεῖ παρετυμολογία τὸν τύπο $\acute{\alpha} \rho \acute{\iota} \pi \iota \sigma \tau \omicron \varsigma$ ποὺ θέτει ὡς λῆμμα ὁ Rohlfs καὶ χαρακτηρίζει τὸ σ. τοῦ κατω-ιταλικοῦ τύπου, ὡς κατάλοιπο τοῦ θέματος τοῦ ἀορίστου τοῦ ρήματος $\lambda \nu \pi \omicron \upsilon \mu \alpha \iota$, βλ. κείμενο:

Τὸ ἀρχ. ἐπίθ. $\acute{\alpha} \lambda \acute{\upsilon} \pi \eta \tau \omicron \varsigma$. Τὸ σ ἀπὸ τὸ θέμ. τοῦ ἀορ. $\acute{\epsilon} \lambda \nu \pi \acute{\eta} \sigma \tau \eta \nu \alpha$ τοῦ ρ. $\lambda \nu \pi \omicron \upsilon \mu \alpha \iota$. Ὁ Rohlfs (L. Gr. στή λ. $\acute{\alpha} \rho \acute{\iota} \pi \iota \sigma \tau \omicron \varsigma$) εἶχε ὑπ' ὄψιν τοῦ μονάχα τὸν τύπ. $\acute{\alpha} \rho \acute{\upsilon} \pi \iota \sigma \tau \omicron \varsigma$, ὁ ὁποῖος τὸν ὀδήγησε σὲ παρετυμολογία.

7) Στὸ λῆμμα $\acute{\alpha} \pi \omicron \pi - \pi \iota \alpha \mu \acute{\epsilon} \nu \omicron$ ἐπίθ. (ἀποπιασμένος), δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Alessio καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ μετοχὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ Ἑλληνιστ. ρ. $\acute{\alpha} \pi \omicron \pi \iota \acute{\alpha} \zeta \omega$, βλ. κείμενο:

Ἐκ τῆς μετοχῆ τοῦ Ἑλληνιστ. $\acute{\alpha} \pi \omicron \pi \iota \acute{\alpha} \zeta \omega$, $\acute{\alpha} \pi \omicron \pi \iota \alpha \sigma \mu \acute{\epsilon} \nu \omicron \varsigma$. Βλ. DGeorgacas BZ 61 (1968), 329. Ἡ ἄποψη τοῦ Alessio (Calchi 294) περὶ ἐτυμολογήσεως τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀρχ. $\acute{\upsilon} \pi \omega \pi \iota \acute{\alpha} \zeta \omega$ δὲ φαίνεται πιθανή.

8) Στὸ λῆμμα *ἀρμάζω* (ἀρμάζω), βασιζόμενος στὴ βυζαντινὴ μαρτυρία τοῦ ρήματος καὶ στὴν σημασιολογικὴ ταύτιση τοῦ βυζαντινοῦ μὲ τὸ νεοελληνικὸ καὶ τὸ κατω-ιταλικὸ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὶς ἔτυμολογίες τῶν Γ. Χατζιδάκι καὶ Rohlf's, βλ. κείμενο:

Ἐκ τῆς Βυζαντ. *ἀρμάζω*. Κατὰ ΓΧατζιδ. τὸ Βυζαντ. *ἀρμάζω* προέρχεται ἀπὸ τὸ Ἑλληνιστ. *δρμάζω*, βλ. Ἐθηνᾶ 6 (1894), 141 καὶ Ἐθηνᾶ 20 (1908), 561. Κατὰ τὸν Rohlf's (L. Gr. στὴ λ. *ἀρμάζω*) προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἀρμόζω*. Πβ. καὶ L-S στὴ λ. *δρμάζω*.

9) Στὸ λῆμμα *ἀρδήρι* τὸ (ἀνδῆρι), κρίνει πιθανότερη τὴν προέλευση τῆς λέξης ἀπὸ τὸ Ἑλληνιστ. οὐσ. *ἀνδηρον* παρὰ ἀπὸ τὸ ἀρχ. οὐσ. *ἀντηρῖς* ποὺ ὑποστηρίζει ὁ Rohlf's α) διότι ἡ ἀρχαία σημασία σὲν συμπίπτει μὲ τὴν κατω-ιταλικὴ καὶ β) διότι σύμφωνα μὲ τοὺς μορφολογικοὺς κανόνες τῆς ἐλληνικῆς ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο *ἀντηρῖς* θεωρεῖται φυσιολογικότερος ὁ σχηματισμὸς ὑποκοριστικοῦ σὲ *-ίδιον* δηλ. *ἀντηρίδιον* παρὰ *ἀνδηρον*, βλ. κείμενο:

Πιθανῶς ἀπὸ τὸ Ἑλληνιστ. οὐσ. *ἀνδηρον* κατὰ τύπ. ὑποκορ. Ὁ Rohlf's (L. Gr. στὴ λ. *ἀντήρι*) ἔτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ ἀρχ. οὐσ. *ἀντηρῖς*, ἀλλὰ οὔτε σημασιολογικὰ φαίνεται πιθανό, οὔτε καὶ μορφολογικὰ, διότι ἀπὸ τὸ *ἀντηρῖς* θὰ προέκυπτε *ἀντηρίδιον*.

10) Στὸ λῆμμα *ἄστερο* τὸ (ἕστερο), ἔτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἕστερον* καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ *δεύτερος* ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Rohlf's ἐξηγώντας τὴν τροπὴ τοῦ ἀρχικοῦ *υσέα* μὲ τὴν συνεκφορὰ ἄρθρου καὶ λέξης. Τὸ φαινόμενο τῆς συνεκφορᾶς εἶναι συνηθέστατο στὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα π.χ. τὸ ἐπιρρ. *ἀπάνω* προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἐπάνω*. Σήμερα μόνον πέντε τύποι μαρτυροῦνται μὲ ἀρχικὸ φωνῆεν *ε* καὶ αὐτοὶ ἀπὸ ἰδιώματα συντηρητικὰ ὅπως τῆς Καππαδοκίας, Πόντου καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Στὸν ὑπόλοιπο ἐλληνικὸ χῶρο ἔχουν ἐπικρατήσει οἱ τύποι μὲ ἀρχικὸ φωνῆεν *α* τὸ ὁποῖο προῆλθε ἀπὸ τὴν ἑναρθρο συνεκφορὰ τοῦ ἐπιρρήματος *τὰ ἐπάνω / τ' ἀπάνω / ἀπάνω*. Γιὰ τὴν ἔτυμολογία τῆς λ. βλ. κείμενο:

Ἐκ τῆς ἀρχ. οὐσ. *ἕστερον* = πλακούντας. Βλ. Ἰππ. Ἄφορ. 1255. Ὁ Rohlf's (L. Gr. στὴ λ. δεύτερος) ἔτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ *δεύτερος*, βλ. ΑΚαριαναστάση Φίλτρα, 359 κέξ. Τὸ ἀρχικὸ *α-* *ἄστερο* < *ἕστερον* ἀπὸ συνεκφορᾶ: *τὰ ἕστερα* > *τὰ ἄστερα* > *τ' ἄστερα* - *ἄστερο*. Ὁ τύπ. *ἄστρο* ἀπὸ συγκοπὴ τοῦ *ε*.

11) Στὸ λήμμα *ἀτ-τοκὸ* τὸ (ἀπότοκον), δέχεται ὡς πιθανὴ τὴν προέλευση ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀπότοκος* καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρο *αὐτοκόν* πού ὑποθέτει ὁ Rohlf. Ἐάν τὸν ἀμάρτυρο τύπο *αὐτοκόν* θεωρήσουμε ἀπλολογία τοῦ μτγν. ἐπίθ. *αὐτοτόκος* τὸ ὁποῖο σημαίνει ὁ ἄφ' ἑαυτοῦ τίκτων, παράγων, ἀπέχουμε πολὺ ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία πού μᾶς δίδουν τὰ παραδείγματα, διότι *ἀτ-τοκὸ* σημαίνει ὁμοίωμα ἀβγοῦ πού μένει συνεχῶς στὴ φωλιά γιὰ νὰ προκαλεῖ τὴν ὄρνιθα νὰ γεννάει ἐκεῖ. Ἡ σημασία αὕτη συμπίπτει ἀπόλυτα μὲ τὴν λέξη *ποτόκι* καὶ *πότοκο* πού λέγεται στὴν Κρήτη καὶ ἡ ὁποία σημαίνει α) τὸ μικρὸ ἀβγὸ πού γεννᾶ ἡ ὄρνιθα, ὅταν τελειώνει ἡ ὠτοκία της καὶ ἐξαντλημένος καθὼς εἶναι ὁ ὄργανισμός της δὲν γεννᾶ μεγάλο ἀβγό. Συνήθως αὐτὸ τὸ ἀβγό δὲν ἔχει κρόκο καὶ γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖται ὡς δέλεαρ β) μτφ. σημαίνει τὸ τελευταῖο παιδί πολυμελοῦς οἰκογένειας ἰσχνὸ καὶ ἀδύναμο. Ὁ παραλληλισμὸς αὐτὸς νομίζω ὅτι δικαιολογεῖ τὴν ἐτυμολογία πού μᾶς δίδει ὁ Καραναστάσης, γιὰ τὴν ὁποία βλ. κείμενο:

Πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *ἀπότοκος* μὲ ἔκπτωση τοῦ *ο* καὶ τροπὴ τοῦ *πι* > *τ-τ* πβ. *πίπτω* > *πέτ-τω*. Ὁ τονισμὸς πιθανῶς κατὰ τὸ *ἀγουό*. Ὁ Rohlf. ὑποθέτει προέλευση τῆς *λ*. ἀπὸ ἀμάρτ. **αὐτοκόν*.

12) Στὸ λήμμα *ἀφουδεία* ἡ (βοήθεια), ὁ Καραναστάσης θεωρεῖ ἀνεπιτυχῆ τὴν ἐτυμολογία τοῦ Alessio καὶ ἐξηγεῖ τὸν τονισμὸ ἀναλογικὰ μὲ ἄλλα σὲ *-ία* διότι ὁ τύπος *ἐφοδία*, πού παραθέτει ὁ Alessio, εἶναι ἀμάρτυρος. Συμφωνεῖ μὲ τὸν Rohlf. γιὰ τὴν τροπὴ τοῦ *θσέσ*, βλ. κείμενο:

Ἐκ τὸ ἀρχ. οὐσ. *βοήθεια* πβ. *βοηθῶ* > *ἀφουδάω*. Ὁ τονισμὸς ἀναλογικὰ πρὸς τὰ εἰς *-ία* οὐσ., ὅπως *ἀγαπία*, *ἀσπρία*, *φιλία* κ.ἄ. Βλ. ΓΧατζιδ. MNE 2, 104. Ὁ Alessio AStCL, 456 ἐτυμολογεῖ ἀνεπιτυχῶς τὴ *λ*. ἀπὸ τὸ ἀμάρτ. οὐσ. **ἐφοδία*. Γιὰ τοὺς τύπ. *ἀβησεια*, *βησεια* Ἄπουλ. πβ. *ἀλήθειο* > *ἀλήσειο*, *ὄρνιθα* > *ὄρνισα* αὐτόθ. Βλ. Rohlf. Gr. Stor., § 41.

Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ κάνω δύο παρατηρήσεις ἐτυμολογικοῦ καὶ σημασιολογικοῦ χαρακτήρα σὲ δύο λήμματα: 1) Στὸ λήμμα *ἄχαλο* τὸ (ἄχαλον), ὁ Rohlf. γιὰ τὴν ἐτυμολογία λέει: «ἡ *λ*. πιθανῶς ἔχει σχέση μὲ τὸ *ἄχνα* τοῦ Ἑσυχ. ἢ μὲ τὸ νεοελλην. *ἄχαλο*». Ἐδῶ ἀκριβῶς θέλω νὰ ἀναφέρω ὅτι στὸν Ἑσυχίο βρίσκουμε λήμμα *ἀχέλιον*, τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύει, «τὸ λεπτομερές τῶν ἀχύρων». Ἐπειδὴ ἡ σημασία τοῦ *ἄχαλο* συμπίπτει μὲ τὴν σημασία τοῦ *ἀχέλιον*, διότι καὶ στὰ κατω-ιταλικά σημαίνει «τὰ σκύβαλα πού μένουν στὸ δερμόνι ὅταν κοσκινίζουν τὸ ἀλωνισμένο σιτάρι ἢ κριθάρι» νομίζω ἰκανοποιητικότερη τὴν ἐτυμολογία, ἂν ἀναφέρουμε καὶ τὸν τύπο τοῦ Ἑσυχίου *ἀχέλιον*, ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ προῆλθε ἀπὸ συμφυρμὸ μὲ τὸ

ἄ χ ε ρ ο, 2) Στὸ λῆμμα *ἀ ρ ί κ α μ β ο ὀ* (ἀρίκαμπος), ὡς ἔτυμολογία ἀναφέρεται:

Ἡ λ. φέρεται ἀπὸ τὸ IAA καὶ τὸν Rohlf's (L. Gr. στὴ λ. ἀρίκαμπος) ἀγνώστου ἐτύμου. Κατὰ Mor. (B, 19) ἀπὸ τὸ *ἐ ρ ι φ ί - κ α μ π ο ς*, κατὰ Alessio (RIL 77, 624) ἀπὸ τὸ **ἀ ρ ν ί κ α μ π ο ς*. Τὸ *α'* συνθετ. τῆς λ. παραμένει ἀγνωστο, ὡς *β'* συνθετ. πιθανῶς τὸ οὐσ. *κ ά μ π η*.

Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ παρατηρήσω, ὅτι συμφωνῶ μὲ τὸν κ. Καραναστάση ὡς πρὸς τὸ *κ ά μ π η* ὡς *β'* συνθετικό, νομίζω ὅμως ὅτι τὸ *α'* συνθετικό δὲν εἶναι ἀγνωστο, ἀλλὰ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχ. *ἄ κ α ρ ι* τὸ ὁποῖο σημαίνει τσιμπούρι, αἱμάτακας, δηλ. *ἄ κ α ρ ι κ ά μ π η / ἄ κ α ρ ί κ α μ π η* καὶ καθ' ἄπλολογία *ἀ ρ ι κ ά μ π η / ἀ ρ ί κ α μ β ο*.

Ἡ σπουδαιότητα ὅμως τοῦ λεξικοῦ τοῦ κ. Καραναστάση ὀφείλεται ἐπιπλέον στὴν παράθεση ἀφθονων παραδειγμάτων. Ὁ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ μελετήσει τὴν κάθε λέξη σὲ σχέση μὲ τὸ γλωσσικό της περιβάλλον, δηλ. μέσα ἀπὸ τὰ ἰδιωματικά κείμενα τὰ ὁποῖα συγκέντρωσε ὁ σ. μὲ προσωπικὲς ἐπιτόπιες ἐρευνες κυρίως. Ἔτσι μπορούμε νὰ συναγάγουμε συμπεράσματα καὶ γιὰ τὴν συντακτικὴ δομὴ τῶν ἰδιωμάτων. Ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιὰ ἰδιώματα γλωσσικῶν μειονοτήτων τὰ κείμενα τοῦ γραπτοῦ ἢ προφορικοῦ λόγου ἀποτελοῦν ἀπαραίτητες μαρτυρίες γιὰ τὴν μελέτη τῶν συντακτικῶν δομῶν. Οἱ καρποὶ τῆς προσφορᾶς αὐτῆς καὶ γιὰ τοὺς νεώτερους μελετητὲς θὰ φανοῦν πολὺ σύντομα.

Ἐξάλλου καμμιά φορὰ ἓνα καὶ μόνο παράδειγμα ὀδηγεῖ στὴν ὀρθὴ ἔτυμολογία. Ἐδῶ θὰ ἐπανέλθω καὶ πάλι στὸ λῆμμα *τ ο υ σ κ ά ρ ι ο ν*. Ἄν τὸ ἐρμηνευτικὸ μέρος πλαισιωνόταν ἀπὸ παραδείγματα σίγουρα θὰ ὀδηγοῦσε τὸν παλιότερο ἐρευνητὴ στὴ σωστὴ ἔτυμολογία, διότι συχνότατα τὸ γλωσσικὸ περιβάλλον ὀδηγεῖ στὴν ἐρμηνεία καὶ ἡ ἐρμηνεία μὲ τὴ σειρά της μᾶς βάζει στὸ δρόμο τῆς ἔτυμολογίας.

Τρίτη καὶ οὐσιαστικότερη θεωρῶ τὴ συμβολὴ τῶν ἀφθονων παραδειγμάτων στὴ λεπτομερῆ σημασιολογικὴ περιγραφή τῆς λέξης. Ἰδιαίτερες σημασιολογικὲς ἀποχρώσεις ἢ ἰδιαίτερες χρήσεις τῆς λέξης καὶ τοπικὲς διαφοροποιήσεις βρίσκονται μέσα στὰ πολλὰ παραδείγματα τοῦ τόμου.

Τὰ νέα αὐτὰ σημασιολογικὰ στοιχεῖα συμβάλλουν σημαντικὰ στὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ἰδιωμάτων καὶ «δίνουν νέα σύνθεση στὴ γλώσσα».

Γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας ἔκρινε ὅτι ἔπρεπε νὰ τεθοῦν σύντομότατα στὴν διάθεση τῆς ἐπιστήμης.

Παρατηροῦμε λοιπόν, τὸ λῆμμα *ἄ τ σ α λ ο* ἐπίθ. (ἔξαλλος), ὅτι σημαίνει ὑπέροχος, ὠραῖος, περίφημος. Ἡ σημασία εἶναι ἤδη ἑλληνιστικὴ. Στὴ σημερινὴ γλώσσα ὅμως ἡ σημασία ἔχει μεταπέσει ἀκριβῶς στὴν ἀντίθετη ἔννοια

τοῦ ἄκοσμος, ρυπαρός, δυσειδής, δύσμορφος. Τὴν νέα αὐτὴ σημασία δὲν τὴν βρίσκουμε στὰ κατω-ιταλικά ἰδιώματα, ἐνῶ στὸν Ἑσυχίο τὸ ἐπίρρημα ἔξαλλα σημαίνει ἐξόχως, λαμπρά, δηλ. αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ σημαίνει καὶ στὰ κατω-ιταλικά σήμερα.

Ἀκόμη παλιότερη σημασιολογικὴ ἐπιβίωση συναντοῦμε στὸ λῆμμα ἀργάτης ὁ (ἐργάτης) ὅπου ὑπάρχει μία καὶ μοναδικὴ σημασία «εὖρωστο καὶ ἱκανὸ γιὰ βαριές ἐργασίες βόδι» τὴν ὁποία συναντοῦμε στὸν Σοφοκλῆ, Ἀποσπάσματα 149 καὶ στὸν Ἀρχίλοχο, 36:

«Βοῦς ἐστὶν ἡμῖν ἐν οἰκίῃ
κορωνός, ἔργων ἴδρις»

Τὴν νεοελληνικὴ σημασία, ἐργαζόμενος μὲ πληρωμὴ, δὲν τὴν συναντοῦμε στὰ κατω-ιταλικά ἰδιώματα.

Παρατηρήσεις καὶ ἀντιθέσεις παρατηροῦμε καὶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος τοῦ Λεξικοῦ, π.χ. στὸ λῆμμα ἀπλώνω - νω (ἀπλώνω) ὁ κ. Καραναστάσης ἐξηγεῖ ὅτι ἡ σημασία «ἐκτείνομαι» ὑπάρχει καὶ στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα καὶ δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν Alessio ὁ ὁποῖος στὸ «Calchi linguistici greco-latini nell' antico territorio della Magna Grecia (Atti del VIII Congresso di Studi Bizantini, vol. 7 1953, σ. 237-299, ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται γιὰ (calco) δηλ. ὅτι ἂν καὶ ἐλληνικὴ ἢ λέξις, πῆρε διαφορετικὴ σημασία πάνω στὸ μοντέλο τῆς ἰταλικῆς. Παραθέτω ἀκριβῶς τὸ κείμενο τοῦ λεξικοῦ:

Τὸ ρ. μὲ τὴν σημ. τοῦ ἐκτείνομαι καὶ εἰς τὰ νεοελλην. ἰδιώματα, βλ. ΙΑΑ στὴ λ. ἀπλώνω. Α) 3 β καὶ Β) 1, ἡ ἀποψη ἐπομένως τοῦ Alessio (Calchi, 254) ὅτι τὸ ρ. μὲ τὴν σημ. αὐτὴν εἶναι σημασιολ. δάνειο (calco) ἀπὸ τὰ Ἱταλ. ἰδιώματα, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα. Πβ. Rohlf's L. Gr. στὴ λ. ἀπλόω.

Συχνὰ στὸ τέλος τοῦ σημασιολογικοῦ μέρους βρίσκουμε συνώνυμα ἀντίθετα καὶ παραβλητέα, πράγμα ἀναγκαῖο γιὰ τὴν μελέτη τῆς ἐξέλιξης τῶν σημασιολογικῶν πεδίων μιᾶς γλώσσας καὶ κυρίως γιὰ τὴν μελέτη τῶν παραγωγικῶν καὶ συνθεσιακῶν δομῶν τῆς.

Τέλος ἐπισημαίνουμε ὅτι ὁ τόμος περιέχει 294 νέα λήμματα τὰ ὁποῖα δὲν συναντοῦμε στὶς μέχρι τώρα συλλογές γλωσσικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὴν Κάτω Ἱταλία. Ἡ καταγραφή τῶν νέων αὐτῶν λημμάτων ἔχει μεγάλη σημασία διότι πρόκειται γιὰ ἰδιώματα ποὺ φθίνουν μὲ ταχύτερο ρυθμὸ ἀπὸ ἄλλα.

Ἀπὸ τὴ μελέτη ποὺ ἔκανα σχετικὰ μὲ τὰ νέα λήμματα διαπίστωσα ὅτι πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀποτελοῦν πολὺ παλιές μαρτυρίες μορφημάτων τῆς νέας ἐλληνικῆς καὶ τῶν ἰδιωμάτων τῆς. Ἰδιαίτερη μνεία θὰ κάνω ἐδῶ στὶς ὑποκοριστικὲς καταλήξεις οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι πάντοτε φορεῖς ὑποκοριστικῆς σημασίας ὅπως φαίνεται στὰ λήμματα ἀχλοῦφ - φ α ἦ (ἀχλούλλα), ἀχλοῦκι τὸ (ἀχλού-

κι), πού παρά τόν ὑποκοριστικό σχηματισμό τους μέ τῖς καταλήξεις -ο ὕ λ λ α καί -ο ὕ κ ι σημαίνουν ἀπιδιά καί ἀπίδι καί ὄχι ἀπιδούλλα ἢ μικρή ἀπιδιά καί τὰ παρόμοια. Τήν ἴδια παρατήρηση μπορῶ νά κάνω καί γιά τήν μεγεθυντική κατάληξη -α ρ ο ς ἢ ὁποία ἄν καί δέν ἐμφανίζει μεγάλη συχνότητα ὅσο στά ἄλλα ἑλληνικά ιδιώματα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου (μεγαλύτερη συχνότητα ἔχει στήν Κρήτη), δέν ἔχει μεγεθυντική σημασία π.χ. στὸ λήμμα α ἰ γ ἄ ρ ο τὸ ὁποῖο σημαίνει ἀπλᾶ βοσκὸς αἰγῶν. Ἀνάλογους σχηματισμούς χωρὶς μεγεθυντική σημασία βρίσκουμε στήν Κρήτη, π.χ. ἄ ρ μ ε γ ἄ ρ ο ι, π ρ ο β α τ ἄ ρ ο ι.

Ὁ τόμος κλείνει μέ τοὺς πίνακες λέξεων στῖς ὁποῖες ἀνάγονται τὰ λήμματα. Οἱ πίνακες αὐτοὶ εἶναι ἀπαραίτητοι ὡσάκις σὲ νεοελληνικά λεξικά θέλουμε νά ἀναφέρουμε ὅτι μιὰ λέξη μαρτυρεῖται καί στήν Κάτω Ἰταλία. Ἀκολουθοῦν οἱ πίνακες τῶν ιδιωματικῶν τύπων.

Ἐλπίζουμε ὅτι τὸ Λεξικὸ τῶν Κατω-ιταλικῶν ιδιωμάτων θὰ ὀλοκληρωθεῖ σύντομα γιὰτὶ πρόκειται γιά τήν πιὸ σοβαρὴ διαλεκτολογικὴ λεξικογραφικὴ παρουσίαση στήν Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα χρόνια. Οἱ γλωσσολόγοι-διαλεκτολόγοι καί ἄλλοι ἐρευνητὲς ἔχουν στὰ χέρια τους ἓνα πολύτιμο ντοκουμέντο γιά περαιτέρω μελέτη καί ἐρευνα τῶν ιδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΓΙΑΚΟΥΜΑΚΗ